

РОМАН-ЛЮБОМИР ГРИГОРОВИЧ МАКІТРА

Радість спілкування з прекрасним навколишнім світом завше залишає приємні й незабутні хвилини буття. Але є ще інший світ, в якому кожна рослинка, кожне деревце, кожна хмаринка розділені, розчленовані на тисячі частинок, постаючи в незвичайних діаграмах, химерних формулах, надзвичайно складних взаємодіях. Це світ науки. На його царині не одне десятиліття трудився доктор хімічних наук Макітра Роман-Любомир Григорович.

Роман-Любомир Григорович Макітра народився 31 грудня 1931 року в с. Оглядіві на Радеківщині в родині вчителів, що й відбилося на формуванні його світогляду. Велика домашня бібліотека, спілкування з батьками, неповторність історичного міста Львова сприяли прагненню глибокого пізнання та осмислення життя у його різноманітних проявах. Початкову освіту Роман здобував з перервами через різні воєнні перипетії. Спочатку Львівська мала семінарія, а після 1944 р. навчався в середній школі № 8 (на той час – це навчальний заклад з доволі високими вимогами в галузі математики та природничих наук). Він легко опановував не тільки точні науки, але й польську і німецьку мови. Мрія вчитися ніколи не покидала цього юнака, а цікаві уроки хімії вплинули на його подальший вибір. Блискуче склавши вступні іспити, 1948 р. Роман вступив на хіміко-технологічний факультет Львівського політехнічного інституту. 1956 р. закінчив навчання з відзнакою (які ж треба було мати знання, щоб піти наперекір усім, незважаючи на всякого роду утиски, не вступивши в комсомол, отримати диплом з відзнакою!). На роботу був скерований на лінолеумну фабрику в Лієпаї (Латвія). Але розумним людям і Бог допомагає. Весною 1953 р. в країні відбувся черговий політичний поворот – орієнтація на “місцеві кадри” і Роман Григорович отримує рекомендацію для навчання в аспірантурі і не куди-небудь, а в столицю. Попереду світ цікавого, нового, йому відкриває двері Інститут органічної хімії АН УРСР з сильною матеріальною базою і відомими фахівцями. Тільки за три роки, під керівництвом академіка О. Кірсанова, цей надзвичайно талановитий юнак виконав кандидатську роботу в галузі фосфорорганічних сполук, у якій дослідив хімізм взаємодії амідів карбонових кислот з хлоридом фосфору (V), з ясував будову одержуваних при цьому сполук та описав близько 50 нових речовин – таке свого роду, доповнення Бельштайна... 1958 р. на об'єднаній ученій раді двох великих академічних інститутів (Інститут органічної хімії та Інститут загальної і неорганічної хімії) Роман Макітра успішно захистив кандидатську дисертацію на тему “Трихлорфосфозаоцилы и их производные”.

І знову неординарне рішення Романа Григоровича! 1956 р. він все-таки повертається на терени Галичини, у рідний Львів. Попереду цікава робота в Інституті геології корисних копалин у лабораторії проблем нафтопереробки, яку очолював член-кореспондент АН УРСР Я. Серeda. Напрямок його діяльності в цей час – виділення і дослідження нафтових сульфокислот, особливо їхніх поверхнево-активних властивостей, взаємодія вуглеводнів з олеумом, сульфатною кислотою, Сульфур (III) оксидом та деемульсація нафти. Увесь експериментальний матеріал було опрацьовано і опубліковано понад 15 робіт. І вже 1968 р. Вища атестаційна комісія затверджує Р. Г. Макітру у вченому званні старшого наукового співробітника зі спеціальності “Хімія нафти і нафтохімічний синтез”.

1968 р., скориставшись запрошенням керівника кафедри “Технологія основного органічного та нафтохімічного синтезу” Д. Толопка, Роман Григорович змінює місце роботи, тим більше що лабораторія Інституту геології, де він працював, була передана з системи Академії наук у галузевий інститут ВНДПКНафтохім під гаслом наближення науки до практики. І знову спочатку, але вже на освітній ниві: старший викладач, в. о. доцента і доцент. У вересні 1971 р. Вища атестаційна комісія вдруге затверджує Романа Григоровича у вченому званні, але вже доцента. Він натхненно виступав з доповідями і читав лекції. Йому завжди вдавалося поєднувати науковість із доступністю та захопливим викладом.

Під час роботи у Львівській політехніці Роман Григорович проводив з учнями надзвичайно цікаві дослідження у декількох напрямках, а саме: ацилювання спиртів хлорангідридами, вивчення взаємодії тіонілхлориду з карбоновими кислотами з метою одержання хлорангідридів, дослідження нових селективних екстрагентів для виділення ароматичних вуглеводнів, а також синтез та дослідження естрів холестерину з рідкокристалічними властивостями. Найважливішим є те, що саме ними синтезовано ряд холестеринових естрів дикарбонових кислот, які не були описані раніше в літературі, а також метансульфохлорид у півзаводських об’ємах, а далі на його основі ефективний екстрагент і абсорбент газів – діетиламід метансульфоїкислоти.

Роман Григорович вмів не тільки отримати результат, але і проаналізувати, узагальнити його – про що свідчить написання наукового посібника у співавторстві з доц. А. Зелізним “Теорія каталізу та каталізатори процесів переробки нафти”, а також опублікування за цей період близько 70 наукових праць та 2 авторських свідоцтв.

1976 р. Роман Григорович полишає педагогічну діяльність і знову поринає у вир науки, повертаючись в Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР, а саме у відділ хімії органічних мінералів, який очолював І. Грінберг. У відділі як професійний хімік більше часу і уваги приділяв “неофіційному” напрямку – хімії розчинів. Він досліджував вплив розчинників на кінетику хімічних реакцій, опрацьовуючи одержані дані на основі принципу лінійності вільних енергій за допомогою багатопараметрових рівнянь. Уперше у світовій практиці в Інституті геології і геохімії горючих копалин цей підхід був застосований до різних термодинамічних рівноважних процесів (розподіл речовин між двома фазами, розчинність газів у різних розчинниках, екстракція твердих каустобіолітів і ін.). Пізніше Роман Григорович вивчав вплив розчинників на кінетику і механізм радикальних реакцій та ін. Ці роботи продовжені у Відділенні хімії і технології горючих копалин, яке 1986 р. заснував на основі відділу хімії окислювальних процесів академік Р. Кучер.

Великий науковий талант і надзвичайна працьовитість відображена у величезній кількості його робіт, які стали основою докторської дисертаційної роботи “Кількісне врахування сольватаційних ефектів в процесах розчинення газів, екстракції і комплексоутворення”, яка була захищена 1990 р., а 1991 р. Р. Макітрі присвоєно ступінь доктора хімічних наук.

Роман Григорович входив до складу Інтернаціональної групи з кореляційного аналізу в хімії (1988 р.), світовою наукою визнані результати одержані під час застосування кореляційного аналізу для узагальнення сольватаційних ефектів у хімії розчинів.

З 2003 року Роман Григорович знову, вже третє, повертається в Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України. Основною тематикою його роботи залишається хімія розчинів, застосування кореляційного аналізу до таких важливих процесів, як набрякання полімерів і вугілля, розчинність смол, екстракції вугілля, а також проблем його зрідження. 2007 р. він знову повертається у Відділення фізикохімії горючих копалин, хоч він ніколи і не залишав співпрацю зі співробітниками цієї установи.

Р. Г. Макітра є автором понад 650 наукових робіт, з яких 5 монографій, навчальний посібник, авторські свідоцтва, депоновані праці, тези доповідей на конференціях і статті у відомих зарубіжних і вітчизняних журналах. Під його керівництвом (офіційним) було виконано і захищено 4 кандидатські дисертації.

Роман Макітра був дійсним членом наукового товариства ім. Т. Шевченка та Польського хімічного товариства, а також групи кореляційного аналізу при ІЮПАК, членом учених рад Львівського національного університету ім. І. Франка, Відділення фізико-хімії горючих копалин Інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії ім. Л. М. Литвиненка НАН України і Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України.

Слід відзначити, що, крім наукових статей в галузі хімії, Роман Григорович опублікував понад 100 статей в науково-популярних виданнях, а саме в журналах “Хімія и жизнь”, суспільно-політичному “Воля і Батьківщина”, членом редколегії якого він був, а також низку публіцистичних статей в газетах.

Роман Григорович зробив великий внесок до скарбниці хімічної науки. Адже який би штрих з його біографії не взяти, бачимо непересічну особистість, людину з надзвичайно широким світоглядом, з своєю філософською манерою мислення, великим талантом ученого. Надзвичайно простий, відвертий, дотепний у жартах – таким він завжди був серед друзів і співробітників. Дар доступного пояснення складних наукових питань, щирого і цікавого спілкування зі співробітниками, до яких він ставився як до рівних, високо цінують усі ті, хто його знав.

Макітра Роман Григорович був великим оптимістом по житті, навіть важка недуга не зламала його. Він працював до останніх днів свого життя, будучи вже навіть дуже кволим фізично, світлі думки викладалися на папері його учнями.

23 вересня 2013 р. перестало битися серце великого вченого, істинного народного професора, чудового вчителя і прекрасного товариша, саме товаришем він був для всіх співробітників. Похорони проф. Р. Г. Макітри ще раз зібрали сотні його приятелів та учнів, які прийшли віддати шану близькій для них людині; в промовах виголошено весь його тернистий шлях як людини, науковця, щиро підкреслено його заслуги для розвитку хімічної і геологічної наук. Він залишив великий спадок для науковців Відділення і Інституту геології – бібліотеку, яка налічує понад 1000 книг з різних галузей хімії, яку вже впорядкували його учні і вона користується великою популярністю. Осінні квіти на скромній могилі на Личаківському цвинтарі поруч з найдорожчими людьми – батьками, запалені свічки...

Пам’ять про цю велику людину буде жити вічно в серцях кожного з нас!

*Керівник Відділення фізико-хімії горючих копалин
Інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії
ім. Л. М. Литвиненка НАН України,
кандидат хімічних наук, с. н. с. Галина МІДЯНА*